

Ks. Adam KUBIŚ

Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie

WALKA O UZNANIE CYWILNE PAPIESKIEGO WYDZIAŁU TEOLOGICZNEGO W KRAKOWIE (1971–1989)

W swoim Studium przedstawia autor starania Kard. Karola Wojtyły, a obecnie sługi Bożego Jana Pawła II, papieża, o cywilne uznanie krakowskiego Wydziału Teologicznego, który ufundowała w 1397 roku święta królowa Jadwiga wraz ze swoim mężem Władysławem Jagiełłą, a erygował papież Bonifacy IX i który został zlikwidowany w Krakowie przez władze komunistyczne PRL w 1954 roku. Równocześnie odnośne starania dotyczyły papieskich wydziałów teologicznych we Wrocławiu, Poznaniu i Warszawie, których powstanie także Jemu zawdzięczają w czasie, kiedy pełnił funkcję przewodniczącego Komisji do Spraw Nauki Katolickiej i Rady Naukowej Episkopatu Polski.

Jeżeli idzie o relacje Papieskiego Wydziału Teologicznego z władzami państwowymi PRL, to należy stwierdzić, że ze strony tych ostatnich doznawał on dość szczególnej dyskryminacji. Najbardziej spektakularnym i zarazem najbardziej wymownym znakiem tej dyskryminacji było usuwanie przez cenzurę na terenie całego kraju nazwy: „Papieski Wydział Teologiczny w Krakowie” z wyjątkiem kilku miesięcy (16 II – 8 XII 1981)¹

Mając dzisiaj pewną perspektywę czasową, wiemy, że w latach 60. ubiegłego stulecia czynniki rządowe, władne w tej sprawie, w ogóle nie były skłonne do prowadzenia jakiegokolwiek dialogu z Kościołem na ten temat. Wymownie świadczy o tym pismo Aleksandra Merkera, wicedyrektora Urzędu do Spraw Wyznań (27 V 1974), w którym m.in. stwierdził:

¹ Informacja z nazwą: Papieski Wydział Teologiczny, po raz pierwszy (pomijając przemówienie Jana Pawła II do Rady Wydziału PWT 9 VI 1979) znalazła się w „Tygodniku Powszechnym” 43:1980, s. 2: *List Ojca Świętego Jana Pawła II do Papieskiego Wydziału Teologicznego z dnia 10 X 1980 r.* oraz w informacji o *Inauguracji na Papieskim Wydziale Teologicznym w Krakowie.*

Poza tym trybem (przepisy art. 122 i 126 ustawy z dnia 05.01.1958 r. o szkolnictwie wyższym)² nie jest możliwe uznanie jakiegokolwiek szkoły, za uczelnię wyższą, w szczególności zaś nie wystarcza jednostronne orzeczenie watykańskiej Kongregacji Studiów i Seminariów, gdyż jest to naruszenie suwerennych praw PRL.

Autor kilkakrotnie słyszał osobiście z ust kard. K. Wojtyły, że niechęć władz państwowych do rozpoczęcia negocjacji w sprawie papieskich wydziałów teologicznych w Polsce – głównie wydziału krakowskiego – była spowodowana erygowaniem przez Stolicę Apostolską Papieskiego Wydziału Teologicznego w Poznaniu bez wyrażenia zgody z ich strony.

STARANIA KOŚCIOŁA

W latach następnych sytuacja ta zmieniła się na tyle, że kard. Karol Wojtyła mógł rozpocząć starania o cywilne uznania krakowskiej uczelni teologicznej. W listach z lat 1971 i 1974, skierowanych na ręce premiera Piotra Jaroszewicza, Metropolita krakowski pisał o wielu sprawach związanych z likwidacją Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego, zawsze podkreślając przy tym, że była ona krzywdą wyrządzoną nie tylko Kościołowi, lecz także kulturze polskiej w skali międzynarodowej, oraz że krzywda ta domaga się zadośćuczynienia i naprawy³ Dla podkreślenia, jak wielką wagę przywiązywał on do tej sprawy, należy przytoczyć treść listu do premiera Jaroszewicza (18 VI 1971):

W nawiązaniu do zapowiedzianych przez Pana Premiera starań o pełną normalizację stosunków między Państwem a Kościołem w Polsce – czuję się zobowiązany do wysunięcia sprawy, której w świadomości społeczeństwa katolickiego w Polsce, a zwłaszcza w Krakowie, nie sposób odłączyć od tych starań.

Chodzi o sprawę Wydziału Teologicznego w Krakowie, który od roku 1400 był związany organicznie z Uniwersytetem Jagiellońskim. Wiadomo, że Wydział ten powstanie swoje zawdzięcza królowej Jadwidze i królowi Władysławowi Jagielle. Przez sześć wieków służył kulturze polskiej. Szczególne usługi oddał w okresie po odzyskaniu niepodległości, gdy skupili się na nim studenci teologii, pochodzący z trzech zaborów i wychowujący się w istniejących w Krakowie trzech Seminariach Duchownych: Krakowskim, Częstochowskim i Śląskim. W szczególny sposób Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego przyczynił się do umocnienia pol-

² Archiwum Kurii Metropolitalnej (dalej = AKM), Pismo nr RK 830/7/WSD/2/74, 27 V 1974, Aleksandra Merkera do bpa Juliana Groblickiego; zob. także K. Wojtyła, *Nauczyciel i Pasterz*, t. 2: *Memoriały i pisma do Rządu i Władz Administracyjnych 1959–1978*, zebrał i oprac. M. Jagosz, Kraków–Rzym 1998 (dalej = NP, t. 2), s. 332–333; *Wyższe szkolnictwo kościelne w Polsce. Wizja Kardynała Karola Wojtyły i jej realizacja*, Kraków 2002, s. 121.

³ O tym pisał także kard. S. Wyszyński; por. Archiwum Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie (dalej = APAT): *List Prymasa Polski do ks. prof. Tadeusza Glemmy*, 31 X 1956.

skości duchowieństwa śląskiego, które przez studia na tym Wydziale nawiązało ściśle więzy z kulturą polską i z kolei szerzyło ją i pogłębiało na obszarze swej działalności.

Pomimo powszechnie uznawanych historycznie zasług, Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego jednostronną decyzją Władz państwowych został zlikwidowany w 1954 r. Twierdzenie, że wraz z Wydziałem Teologicznym Uniwersytetu Warszawskiego wcielono go do utworzonej wówczas w Warszawie Akademii Teologii Katolickiej, nie zmienia w niczym faktu pozbawienia środowiska krakowskiego wyższej uczelni teologicznej z prawami publicznymi. Jedną bowiem uczelnią – Akademią Teologii Katolickiej – żadną miarą nie może zastąpić dwóch uczelni, które przedtem istniały w dwóch różnych miastach: Wydziału Teologicznego UJ w Krakowie oraz Wydziału Teologicznego UW w Warszawie.

Dla środowiska krakowskiego likwidacja Wydziału Teologicznego UJ jest stratą tym bardziej dotkliwą, że Kraków w dalszym ciągu jest środowiskiem skupiającym wielką – chyba największą w Polsce – liczbę studentów teologii, skupionych w wyżej wymienionych trzech seminariach diecezjalnych oraz w całym szeregu seminariów i klerykatów zakonnych. W bieżącym roku akademickim ogólna liczba tych studentów wyraża się cyfrą ok. tysiąca osób.

Już z tego tylko punktu widzenia dokonana przed 17 laty likwidacja Wydziału Teologicznego UJ w Krakowie jest dotkliwą krzywdą wyrządzoną Kościołowi i społeczeństwu katolickiemu. Należy stwierdzić zarazem, że jest to krzywda wyrządzona polskiej historii i kulturze. Wydział Teologiczny UJ po sześciu wiekach swej działalności zyskał sobie bowiem uznanie i znaczenie nie tylko w Polsce, ale także poza jej granicami.

Przywiązując wagę obiektywną do deklaracji Pana Premiera na temat starań o pełną normalizację stosunków pomiędzy Państwem a Kościołem w Polsce, przedkładam tę sprawę, której ciężar gatunkowy dostatecznie się tłumaczy. Wyrażam przy tym nadzieję, że Rząd naszego państwa w porozumieniu z Episkopatem znajdzie sposób naprawienia tej krzywdy wyrządzonej Kościołowi, a zarazem historii i kulturze naszego narodu⁴

O problemach związanych z Papieskim Wydziałem Teologicznym kard. Karol Wojtyła nie omieszkał również informować duchowieństwa archidiecezji krakowskiej. Takimi były listy pasterskie z 17 czerwca 1972⁵ i z 25 sierpnia 1973 roku⁶ W tym ostatnim szerzej omówił rolę Polskiego Towarzystwa Teologicznego (oddział w Krakowie), dzięki któremu pracownicy naukowcy PWT publikowali swoje prace w formie artykułów i monografii.

Do intensyfikacji starań o uznanie cywilne PWT doszło w roku 1974 z okazji 600. rocznicy urodzin królowej Jadwigi, inicjatorce założenia Wydziału Teologicznego w ramach Wszechnicy Krakowskiej. Kardynał

⁴ APAT: *List kard. K. Wojtyły do Prezesa Rady Ministrów PRL*, 18 VI 1971, K. Wojtyła, *Nauczyciel i Pasterz*, t. 1: *Listy pasterskie, komunikaty, zarządzenia 1959–1978*, zebrał i oprac. M. Jagosz, Rzym 1987 (dalej = NP, t. 1), s. 378–379; *Wyższe szkolnictwo kościelne w Polsce...*, s. 99.

⁵ NP, t. 1, s. 410–415.

⁶ NP, t. 1, s. 490–491.

Wojtyła skierował wówczas kolejne pismo w sprawie cywilnego uznania Papieskiego Wydziału Teologicznego, na ręce Piotra Jaroszewicza, premiera rządu⁷ Kopia tego listu została przesłana do bardzo wielu osobistości kierownictwa PRL – w tym również do prof. Henryka Jabłońskiego, przewodniczącego Rady Państwa PRL i członka Biura Politycznego PZPR – a także do instytucji naukowych, zarówno kościelnych, jak i państwowych. Otrzymali go również wszyscy biskupi polscy, z kard. Stefanem Wyszyńskim, prymasem Polski, i bp. Bronisławem Dąbrowskim, sekretarzem generalnym Konferencji Episkopatu Polski. Jak wielką wagę przywiązywał kard. Wojtyła do okoliczności napisania tego listu, świadczy fakt, że otrzymali go nadto kard. G. M. Garonne, prefekt Kongregacji Nauczania Katolickiego i kard. A. Casaroli, sekretarz stanu Stolicy Apostolskiej.

Odrębne listy w tej sprawie do premiera PRL skierowało w tym czasie jeszcze trzech biskupów: bp Julian Groblicki, wikariusz generalny archidiecezji krakowskiej (18 II 1974)⁸, bp Stefan Bareła, biskup rezydencjalny diecezji częstochowskiej (23 V 1974)⁹ i bp Herbert Bednorz, biskup rezydencjalny diecezji katowickiej (7 VIII 1974)¹⁰ Kopie listu bp. J. Groblickiego podpisali, wraz z kapłanami diecezjalnymi i zakonnymi, dziekani archidiecezji krakowskiej i rektorzy seminariów duchownych w Krakowie, Częstochowie, Katowicach i Tarnowie. Całość tej dokumentacji bp Groblicki przesłał na ręce premiera Piotra Jaroszewicza¹¹ Wszystkie pisma wymienionych biskupów solidaryzowały się ze stanowiskiem Metropolity krakowskiego. Również Konferencja Episkopatu Polski skierowała list do Prezydium Rządu PRL, na ręce premiera P. Jaroszewicza (11 V 1974), zawierający postulat przyznania praw należnych Papieskiemu Wydziałowi Teologicznemu w Krakowie. W imieniu KEP pismo podpisali kardynałowie: Stefan Wyszyński i Karol Wojtyła, a nadto bp Bronisław Dąbrowski¹²

Na wyjątkową uwagę zasługuje opublikowany – z inicjatywy kard. Karola Wojtyły – na łamach „L'Osservatore Romano” (24 XI 1974) artykuł pod tytułem: *La Pontificia Facoltà di Teologia di Cracovia*. Informował on o stanie faktycznym uczelni krakowskiej, jej organizacji i działalności dydaktyczno-naukowej. W konkluzji stwierdzono, że Kraków jest

⁷ APAT: *List kard. K. Wojtyły do Prezesa Rady Ministrów PRL*, 18 II 1974, NP, t. 2, s. 320–321; *Wyższe szkolnictwo kościelne w Polsce...*, s. 110–111.

⁸ AKM, *Kopia listu bpa J. Groblickiego do Prezesa Rady Ministrów PRL*, 18 II 1974.

⁹ AKM, *Kopia listu bpa S. Bareły do Prezesa Rady Ministrów PRL*, 23 V 1974.

¹⁰ AKM, *Kopia listu bpa H. Bednorza do Prezesa Rady Ministrów PRL*, 7 VIII 1974.

¹¹ AKM, *Kopia przesłanej dokumentacji*.

¹² AKM, *Kopia listu Konferencji Episkopatu Polski do Prezydium Rządu PRL*, 11 V 1974 (N. 1232/74/P); *Wyższe szkolnictwo kościelne w Polsce...*, s. 118–120.

ośrodkiem wielu dziedzin nauki, kultury i ekonomii, stanowiąc zarazem inspirujące centrum (*propulsore*) życia religijnego. „Stąd staje się oczywistym, że tej rangi centrum i to o wielowiekowym dziedzictwie historycznym, nie może być pozbawione wyższej uczelni teologicznej z akademickimi prawami uznanymi także przez władze państwowe” Tekst artykułu, zamieszczonego na drugiej stronie włoskiego dziennika, wyrażał stanowisko redakcji „L'Osservatore Romano”, ponieważ nie umieszczał nazwiska autora, i to nie tyle ze względu na ewentualne przykrości, które by go mogły spotkać w kraju, lecz przede wszystkim, by jego treści nadać większe znaczenie dyplomatyczne ze strony Stolicy Apostolskiej¹³

Z okazji 600. rocznicy urodzin bł. Jadwigi Królowej Rada Papieskiego Wydziału Teologicznego przesłała premierowi Jaroszewiczowi obszerny *Memoriał w sprawie Papieskiego Wydziału Teologicznego w Krakowie*. Tekst ten rozesłano również do wielu osobistości życia publicznego i instytucji naukowych państwowych i kościelnych¹⁴ Autorzy memoriału napisali w nim m.in., że:

[...] w poczuciu obowiązku i odpowiedzialności, jakie spoczywają na [nich] i to zarówno z racji historycznych [oraz] z tytułu uprawnień religijnych, jak i obywatelskich należnych Kościołowi w Polsce [...] [proszą] o uchylenie Uchwały Rady Ministrów z 11 VIII 1954 r. i aby – zgodnie ze stanowiskiem Stolicy Apostolskiej – wszystkie prawa i przywileje kanoniczne, określające status Papieskiego Wydziału Teologicznego w Krakowie, jako wyższej uczelni, zostały stwierdzone przez państwo polskie. [Solidaryzują się] przy tym całkowicie ze stanowiskiem 145. Konferencji Episkopatu Polski, obradującej w Warszawie w dniach 26 i 27 XI 1974 r., w którym [ona] oświadcza, że wyrazem pozytywnego stosunku tegoż państwa do zasług Kościoła w dziedzinie nauki byłoby cywilne uznanie praw Papieskiego Wydziału Teologicznego w Krakowie¹⁵

Dnia 11 maja 1976 roku w rezydencji biskupów krakowskich doszło do spotkania kard. Karola Wojtyły i przedstawicieli PWT w osobach ks. dziekana Mariana Jaworskiego, ks. prodziekana Tadeusza Pieronka i ks. prof. Adama Kubisia z abp. Luigim Poggim, przedstawicielem Stolicy Apostolskiej do rozmów z rządem PRL w sprawie normalizacji stosunków między Kościołem a państwem. Podczas spotkania ustalono merytoryczne wytyczne do *Pro memoria w sprawie uznania przez władze PRL praw Papieskiego Wydziału Teologicznego w Krakowie*, celem przedłożenia ich przez Stolicę Apostolską władzom PRL. Po wymianie infor-

¹³ *La Pontificia Facoltà di Teologia di Cracovia*, „L'Osservatore Romano”, 24 XI 1974, s. 2. Przekład polski, [w:] *Wyższe szkolnictwo kościelne w Polsce...*, s. 124–126.

¹⁴ APAT: *Memoriał w sprawie Papieskiego Wydziału Teologicznego w Krakowie*, 19 XII 1974.

¹⁵ Tamże.

macji na temat aktualnego stanu Papieskiego Wydziału Teologicznego w Krakowie i rozmów na ten temat przeprowadzonych przez abp. Poggiego z przedstawicielami rządu PRL określono formułę uznania praw PWT ze strony władz państwowych.

Przedstawiciele Wydziału stwierdzili, że nie mogą uznać za słuszne żadnego rozwiązania krańcowego, a więc ani powrotu Wydziału Teologicznego na Uniwersytet Jagielloński (przynajmniej w istniejących warunkach), ani stanu obecnego polegającego na całkowitym ignorowaniu przez władze państwowe faktu istnienia i działalności PWT. Możliwe do przyjęcia byłoby rozwiązanie pośrednie, ale w tym wypadku trudno oprzeć się na jakichś wcześniej istniejących wzorach. Dlatego Papieski Wydział Teologiczny w Krakowie, domagając się uznania ze strony władz państwowych, rozumie to w ten sposób, że władze PRL oficjalnie przyjmą do wiadomości fakt istnienia i działalności PWT jako kontynuacji Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego, odwołają decyzję z roku 1954 o przeniesieniu tegoż Wydziału do Warszawy, a ponadto uznają prawa PWT do nadawania wszystkich stopni naukowych i tytułów profesorskich, tak aby miały one ważność prawną na forum cywilnym. Uznano również za rzecz konieczną uznanie przez władze państwowe Papieskiego Wydziału Teologicznego jako uczelni kościelnej, a więc podległej wyłącznie Kongregacji do Spraw Nauczania Katolickiego, i rządzącej się wewnątrz przepisami kościelnymi, dostosowanymi w miarę możliwości i potrzeby do ustawodawstwa PRL w sprawie szkolnictwa wyższego. Zdaniem uczestników spotkania kwestia uznania praw akademickich PWT wymaga rozmów pomiędzy przedstawicielami Stolicy Apostolskiej i PRL. Rozmowy te powinny iść głównie w tym kierunku, aby stopnie akademickie, nadawane przez Wydział, oraz nominacje profesorskie, dokonywane przez Wielkiego Kanclerza po otrzymaniu *nihil obstat* z Rzymu, były honorowane przez władze państwowe. W przekonaniu dyskutantów Papieski Wydział Teologiczny w Krakowie miał także prawo wystąpić wobec władz państwowych z żądaniami rewindykacyjnymi dotyczącymi zwrotu – w jakiejś formie – użytkowanych uprzednio na Uniwersytecie Jagiellońskim pomieszczeń dydaktycznych, biur, posiadanych zbiorów bibliotecznych i archiwalnych, a także praw wydawniczych. Poza wymienionymi postulatami, które mogły być zaspokojone jednorazowo, stwierdzono, że PWT jako instytucja finansowo samodzielna nie będzie domagać się dotacji państwowych. Przytoczony w istotnym zarysie tekst *Pro memoria* dla abp. L. Poggiego został przygotowany ostatecznie 20 lipca 1976 roku¹⁶

¹⁶ *Pro memoria w sprawie uznania przez władze PRL praw PWT, [w:] Wyższe szkolnictwo kościelne w Polsce...*, s. 138–139.

W tymże roku, podczas Kongresu Teologów Polskich, zostało przyjęte *Wotum Kongresu Teologów Polskich (14–16 września 1976 r.) do Konferencji Episkopatu Polski* [w sprawie Papieskiego Wydziału Teologicznego], podpisane przez uczestników kongresu¹⁷. Nadto, w związku z wizytą *ad limina Apostolorum*, kard. Wojtyła skierował bezpośrednio do Ojca Świętego Pawła VI pismo w sprawie Papieskiego Wydziału Teologicznego (1 XI 1977). Istotnym *novum* w tym dokumencie było użycie określenia *Ateneum* zamiast nazwy: Papieski Wydział Teologiczny, co implikowało w jego zamyśle instytucjonalizację wzmiankowanych w tym piśmie specjalizacji w zakresie filozofii i historii. W zakończeniu stwierdził: „Jestem głęboko przekonany, że miłość Waszej Świątobliwości i wielki autorytet Ojca Świętego będą stanowić niezwykle cenne wsparcie dla naszych wysiłków dotyczących najstarszego Wydziału Teologicznego w Polsce”¹⁸.

Kolejny memoriał na ręce prezesa Rady Ministrów, tym razem – Józefa Pińkowskiego, Rada Papieskiego Wydziału Teologicznego skierowała 27 września 1980 roku. Stwierdzono w tym piśmie, co następuje:

Nawiązując do starań Ojca Świętego Jana Pawła II, [Rada Wydziału] ponawia do Rady Ministrów PRL wszystkie swoje dawne i ostatnie starania i prośby czynione wspólnie ze swymi Wielkimi Kanclerzami: kard. Karolem Wojtyłą i jego następcą w Krakowie kard. Franciszkiem Macharskim. Postuluje przede wszystkim wciągnięcie na porządek obrad Komisji Wspólnej Rządu PRL i Episkopatu Polski sprawy Papieskiego Wydziału Teologicznego w Krakowie jako bardzo ważnej dla normalizacji stosunków Kościół – Państwo, z zachowaniem oczywiście suwerennych kompetencji Stolicy Apostolskiej. Zdaniem tejże Rady istotnym w uregulowaniu sprawy jest uznanie ze strony PRL Papieskiego Wydziału Teologicznego jako wyższej uczelni kościelnej oraz nadawanych przez nią stopni i tytułów naukowych.

Również i ten memoriał został rozesłany do wiadomości kompetentnych osobistości i instytucji państwowych i kościelnych¹⁹.

Na posiedzeniu Rady Wydziału 8 stycznia 1981 roku, która była poświęcona obronie rozprawy doktorskiej ks. Stanisława Dziwisza, ksiądz dziekan Marian Jaworski odczytał pisma odnoszące się do treści powyższego memoriału, a podpisane przez prof. Mariana Mięśowicza, prezesa Krakowskiego Oddziału Polskiej Akademii Nauk, i prof. Mieczysława

¹⁷ *Wotum Kongresu Teologów Polskich (14–16 września 1976 r.) do Konferencji Episkopatu Polski* [w sprawie Papieskiego Wydziału Teologicznego], NP, t. 2, s. 261; *Wyższe szkolnictwo kościelne w Polsce...*, s. 141.

¹⁸ AKM, *List kard. K. Wojtyły do papieża Pawła VI*, 1 XI 1977; *Wyższe szkolnictwo kościelne w Polsce...*, s. 142–144.

¹⁹ APAT: *Memoriał Rady Papieskiego Wydziału Teologicznego*, 27 IX 1980; *Wyższe szkolnictwo kościelne w Polsce...*, s. 159–161.

Hessa, rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego. Rektor Hess poinformował dziekana PWT, że Senat UJ na swym zwyczajnym posiedzeniu 17 grudnia 1980 roku postanowił jednomyślnie i zdecydowanie poprze stanowisko memoriału PWT. Ksiądz Jaworski, komentując oba pisma największych instytucji naukowych Krakowa, stwierdził, że mają duże znaczenie w staraniach o uznanie cywilne PWT²⁰

W końcu nie można też zapomnieć o *Uchwale walnego zebrania w sprawie Papieskiego Wydziału Teologicznego w Krakowie*, podjętej przez Polskie Towarzystwo Teologiczne 22 lutego 1981 roku. Tym razem skierowano to pismo do gen. Wojciecha Jaruzelskiego, prezesa Rady Ministrów. *Uchwała* ta stwierdzała m.in., że:

[...] w okresie naprawy Rzeczypospolitej [...] powinny być przywrócone prawa publiczne najstarszemu wydziałowi teologii w Polsce, który chlubi się tym, że jego absolwentem, a potem profesorem i wielkim kanclerzem był obecny papież Jan Paweł II. Istnienia pełnoprawnej Wyższej Uczelni Kościelnej w Krakowie domaga się również ranga naukowa i kulturalna samego miasta Krakowa. Dlatego wyrażamy nadzieję, że głos teologów zrzeszonych w Polskim Towarzystwie Teologicznym w Krakowie zostanie wzięty pod uwagę przez kompetentne władze Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej²¹

W tym miejscu należy przypomnieć, że starania kard. Wojtyły, Konferencji Episkopatu Polski i Stolicy Apostolskiej o cywilne uznanie Papieskiego Wydziału Teologicznego w Krakowie w latach 70. nie znalazły prawie żadnego odzewu ze strony władz państwowych. Co prawda, ustalano terminy rozmów w tej kwestii z kolejnymi wicepremierami rządu polskiego, najpierw z Wincentym Kraśką, następnie z Józefem Tejchmą, ale pod różnymi pozorami nie doszły one do skutku. Co więcej, władze państwowe wzmogły, zwłaszcza w roku 1974 z okazji dwudziestej rocznicy utworzenia Akademii Teologii Katolickiej, swoje zabiegi o uznanie tej uczelni przez Stolicę Apostolską, z pominięciem załatwienia cywilnego uznania Papieskiego Wydziału Teologicznego w Krakowie. Zabiegi te spełzły jednak na niczym.

Sprawiedliwość domaga się jednak przypomnienia faktu, że usiłowaniami tym towarzyszyła ze strony Urzędu do Spraw Wyznań i Ministerstwa Spraw Wewnętrznych niewybredna w metodzie propaganda, skierowana przeciwko papieskim wydziałom teologicznym, a w szczególności wobec kard. Wojtyły i Papieskiego Wydziału Teologicznego w Krakowie.

²⁰ APAT Protokoły, t. 5 (7 I 1981).

²¹ *Wyższe szkolnictwo kościelne w Polsce...*, s. 162.

PERSPEKTYWA NORMALIZACJI

Powyższe niepowodzenia nie oznaczały wszakże daremności wysiłków podejmowanych w tej kwestii przez polskie władze kościelne i przez Stolicę Apostolską. Był to jeden z głównych problemów do rozwiązania w stosunkach państwo – Kościół, wykraczający poza wymiar lokalny na arenę międzynarodową. Z całą pewnością władze państwowe miały już wtedy świadomość, że status cywilny papieskich wydziałów teologicznych w Polsce, a zwłaszcza sześciowiekowego Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego, musi znaleźć rozwiązanie, możliwe do przyjęcia przez obie strony.

Po wyborze kard. Wojtyły na papieża (16 X 1978) i powstaniu związku zawodowego „Solidarność” rozmowy między rządem i Konferencją Episkopatu Polski w sprawie Papieskiego Wydziału Teologicznego w Krakowie zaczęły się stawać bardziej rzeczowe. Doprowadziły one najpierw do opublikowania (16 II 1981) przez min. Jerzego Kuberskiego, kierownika Urzędu do Spraw Wyznań, dokumentu, w którym wymienił on różne instytucje kościelne mające osobowość prawną w państwie polskim i zaliczył do nich także papieskie wydziały teologiczne w Krakowie, Wrocławiu, Warszawie i Poznaniu. Był to owoc negocjacji Komisji Wspólnej Rządu i Episkopatu. Ze strony kościelnej komisji tej przewodniczył kard. Franciszek Macharski. Oczywiście, był to dopiero pierwszy, realnie widoczny krok ku normalizacji stosunków państwo – Kościół na odcinku wyższego szkolnictwa kościelnego. Jednakże w dokumencie tym, przyznającym wyżej wymienionym uczelniom papieskim osobowość prawną, pominięto przez niedopatrzenie, co stwierdził kard. Macharski – Wydział Filozoficzny XX. Jezuitów w Krakowie oraz ich Wydział Teologiczny w Warszawie. Nie rozstrzygnięto też sprawy najważniejszej, a mianowicie cywilnego uznania stopni naukowych i tytułów profesorskich, kanonicznie ważnych, nadawanych od kilkunastu lat przez te uczelnie kościelne.

Odnosnie do Papieskiego Wydziału Teologicznego w Krakowie przyznanie osobowości prawnej nabrało w kilka miesięcy później groteskowego charakteru. Otóż papież Jan Paweł II, ustanowiwszy 8 grudnia 1981 roku Papieską Akademię Teologiczną, uczynił PWT jednym z jej wydziałów. Tym samym Wydział ten stracił własną kanonicznie ważną osobowość prawną. Tego rodzaju osobowość w świetle prawa kanonicznego miała odtąd Papieska Akademia Teologiczna. Z kolei władze państwowe odmawiały przyznania osobowości prawnej tej uczelni, jak i jej Wydziałowi Teologicznemu, natomiast nadal uznawały Papieski Wydział Teologiczny i dlatego jego nazwa nie była objęta cenzurą państwową.

W okresie „Solidarności” rozpoczęły się na szeroką skalę prace nad przygotowaniem nowej ustawy o szkolnictwie wyższym. W tej sprawie Ministerstwo Edukacji Narodowej przeprowadziło szeroką konsultację z różnymi ośrodkami naukowymi na terenie całego kraju. Projekt ustawy o szkolnictwie wyższym, za pośrednictwem Sekretariatu Konferencji Episkopatu Polski, otrzymał także do konsultacji Papieski Wydział Teologiczny, gdzie utworzono stosowną komisję w składzie: ks. dziekan Marian Jaworski, ks. prodiakan Wacław Świerzawski, ks. Tadeusz Pieronek, ks. Adam Kubiś i prof. Wojciech Bartel z Wydziału Prawa UJ. Projekt wspomnianej ustawy, jak to zresztą wykazywały opinie ATK i KUL na jego temat, był w zasadzie do przyjęcia. Takie stanowisko reprezentował także relator projektu ustawy ks. Tadeusz Pieronek. Tymczasem ks. Adam Kubiś i prof. Bartel zwrócili uwagę członków krakowskiej komisji konsultacyjnej na preambułę owego projektu, która wyjmowała spod swoich kompetencji szkoły wojskowe i polityczne ze względu na ich własną specyfikę. Dlatego komisja konsultacyjna PWT zaproponowała w swojej odpowiedzi, żeby również ze względu na specyfikę eklezjalną wyjąć papieskie wydziały teologiczne i seminaria duchowne spod postanowień tej ustawy, a ich status cywilny regulować odrębną umową pomiędzy państwem i Kościołem. Formułę tę zaproponował ks. Adam Kubiś.

Projektowana ustawa o szkolnictwie wyższym została uchwalona 4 maja 1982 roku przez Sejm PRL, z pewnymi zmianami (w okresie stanu wojennego), a jej zapis, w interesującej Kościół sprawie, brzmiał następująco (art. 5, § 4):

Przepisy ustawy nie dotyczą wyższych uczelni papieskich i wyższych seminariów duchownych, których status jest regulowany umową między Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a władzami kościelnymi.

Na uwagę zasługuje także punkt 2. tegoż artykułu 5., stwierdzający, że „Państwowe Wyższe Szkoły Teologiczne [ATK], ze względu na swą specyfikę, podlegają również władzom kościelnym”²²

* * *

Uwzględnienie formuły zaproponowanej przez komisję konsultacyjną PWT w ustawie o szkolnictwie wyższym z 4 maja 1982 r. stanowiło w latach 80. podstawę prawną do negocjacji między rządem PRL a Konfe-

²² Ustawa z dnia 4 maja 1982 roku o szkolnictwie wyższym, „Dziennik Ustaw” 1982, nr 14, poz. 113.

rencją Episkopatu Polski – działającą z mandatu Stolicy Apostolskiej – w sprawie uregulowania statusu cywilnego uczelni papieskich, a zwłaszcza trybu i zakresu uznawania przez państwo polskie stopni naukowych i tytułów profesorskich, uzyskiwanych na tych uczelniach. W rezultacie ustawa z 17 maja 1989 roku o stosunku państwa do Kościoła w Rzeczypospolitej Ludowej przyznała osobowość prawną Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie (art. 9, punkt 2) i Wydziałowi Filozoficznemu Towarzystwa Jezusowego w Krakowie (art. 9, punkt 6). Artykuł ten przyznawał także osobowość prawną Papieskim Wydziałom Teologicznym w Poznaniu, Wrocławiu, Warszawie, jak też kościelnym instytutom naukowym oraz dydaktyczno-naukowym kanonicznie erygowanym²³

Konsekwencje wspomnianego zapisu w ustawie o szkolnictwie wyższym (4 V 1982) okazały się wprost opatrnościowe. Ksiądz prof. Marian Żurowski TJ, należący do kościelnej komisji negocjującej porozumienie Kościół – państwo w tej kwestii, nazwał go określeniem ewangelicznym: „błogosławiony”²⁴ Przyczynił się on bowiem – dzięki umowie zawartej w tej sprawie przez Konferencję Episkopatu Polski i rząd PRL (30 VI 1989) – do powstania w Polsce grupy papieskich uczelni cywilnie uznawanych przez ustawodawstwo państwowe. Co więcej, umowa ta obejmowała ważność cywilną wszystkich stopni naukowych, nadanych w ramach wcześniejszej działalności tych uczelni papieskich. Rzecz zrozumiała, że umowa określała cały zestaw postanowień regulujących funkcjonowanie wyższych uczelni papieskich. Jedyne ograniczenie dotyczyło liczby studentów świeckich, tak aby nie przekraczała „łącznie 800 studentów przyjmowanych na pierwszy rok studiów” (§ 9, punk 2. 4)²⁵

Rozmowy dotyczące cywilnego uznania wyższych uczelni papieskich rozpoczęły się 14 listopada 1983 roku od spotkania księdza rektora Mariana Jaworskiego i księdza prorektora Adama Kubisia z min. Adamem Łopatką, kierownikiem Urzędu do Spraw Wyznań, i towarzyszącym mu Aleksandrem Wołowiczem. Spotkanie to zostało zaaranżowane przez sekretarza generalnego Konferencji Episkopatu Polski bp. Bronisława Dąbrowskiego. Atmosferę spotkania – używając języka dyplomatycznego – można by określić jako lodowatą. Niemniej doprowadziło ono do ustale-

²³ Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, „Dziennik Ustaw Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej”, 23 maja 1989, nr 29, poz. 154, s. 458.

²⁴ Informacja od. A. Kubisia.

²⁵ Umowa między Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a Konferencją Episkopatu Polski w sprawie uregulowania statusu wyższych uczelni papieskich oraz trybu i zakresu uznawania przez Państwo stopni i tytułów naukowych nadawanych przez te uczelnie. Załącznik do obwieszczenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 czerwca 1989 r., „Monitor Polski”, nr 22, poz. 174.

nia, że podstawą negocjacji odnośnie do statusu wyższych uczelni papieskich w Polsce będzie artykuł 5. punkt 4²⁶ Minister Łopatka nie zgłosił zastrzeżenia wobec propozycji delegacji kościelnej, aby negocjacje obejmowały nie tylko Kraków, lecz także uczelnie papieskie we Wrocławiu, Poznaniu, Warszawie oraz dwie uczelnie jezuickie: Wydział Teologiczny w Warszawie i Wydział Filozoficzny w Krakowie. Po zakończeniu rozmów delegacja PAT udała się do siedziby Konferencji Episkopatu Polski, aby zreferować rezultaty spotkania w Urzędzie do Spraw Wyznań. Prócz abp. Bronisława Dąbrowskiego i jego zastępcy ks. Alojzego Orszulika, obecny był jeszcze kard. Franciszek Macharski.

Jak trudne były początki dalszych rozmów, pokazuje oświadczenie księdza rektora Mariana Jaworskiego, złożone na posiedzeniu Senatu Papieskiej Akademii Teologicznej 20 lutego 1984 roku:

Podczas rozmowy w Rzymie z przedstawicielem do spraw kontaktów władz polskich ze Stolicą Apostolską J. Kuberskim, ks. Rektor zwrócił uwagę na palącą konieczność załatwienia dwóch spraw: zniesienia cenzury na nazwę Papieskiej Akademii Teologicznej i przyznania tej uczelni statusu prawnego. Delegat rządu PRL zapewnił o pozytywnym zakończeniu prowadzonych starań. Przyjeżdżający do Polski abp L. Poggi sygnalizował o potrzebie udziału Rektora Akademii w prowadzonych rozmowach. Ks. Rektor Akademii został wezwany – 10 lutego br. – do Warszawy, ale nie brał udziału w rozmowach. Minister Łopatka oświadczył bowiem, że delegat J. Kuberski nie przekazał mu żadnych sugestii odnośnie [do] naszej uczelni. Przykry, ale rzeczywisty to *modus procedendi*. Sprawa stanęła w miejscu, a nawet zdaje się sygnalizować o usztywnieniu sytuacji Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie²⁷

Niedopuszczenie ks. Mariana Jaworskiego do wspomnianej rozmowy spotkało się z dyplomatycznym ubolewaniem wyrażonym względem polskich władz ze strony Stolicy Apostolskiej²⁸

Pomimo trudnych początków została jednak powołana specjalna komisja kościelno-państwowa do prowadzenia negocjacji. Komisji tej przewodniczył ze strony kościelnej ks. prof. Kazimierz Romaniuk. Należy jednak wyraźnie stwierdzić, że w ramach jej kilkuletniej działalności zasadniczą rolę odegrał ksiądz rektor Marian Jaworski, z którego opinią najwięcej się liczone ze względu na bliskość jego obcowania z papieżem Janem Pawłem II. Dotyczyło to w szczególności zrównania samodzielnych pracowników nauki wyższych papieskich uczelni z KUL, ATK i wyższymi uczelniami państwowymi oraz z innymi instytucjami naukowymi PRL. W liście skierowanym 6 lipca 1992 roku do ks. Adama Kubisia, rek-

²⁶ Ustawa z dnia 4 maja 1982 roku..., *passim*.

²⁷ APAT, *Protokoły z posiedzenia Senatu PAT* (20 II 1984).

²⁸ Informacja bp. M. Jaworskiego.

tora PAT w latach 1992–1998, z okazji 25-lecia jego pracy naukowej, Jan Paweł II – w związku ze swoimi staraniami o cywilne uznanie PWT – napisał m.in.:

Mam żywo w pamięci tamten okres walki o prawo do istnienia i miejsce w środowisku uniwersyteckim Krakowa dla najstarszego Wydziału Teologicznego w Polsce, jakim był Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego. Znane są zasługi, jakie ks. Rektor położył w tej dziedzinie²⁹

W tym miejscu zasługuje jeszcze na wzmiankę spotkanie Senatu Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie z kard. Jean-Marie Lustigerem, arcybiskupem Paryża, 9 marca 1992 roku.

W czasie spotkania ks. Adam Kubiś, na prośbę księdza rektora Wacława Świeżawskiego, zreferował sytuację katolickiego szkolnictwa wyższego w Polsce. Hierarcha francuski – w swej reakcji na relację ks. Kubiśa – wyraził zdumienie i stwierdził, że we Francji takiego rozwiązania nie udało się dotąd osiągnąć, ponieważ istniejące tam – o różnych nazwach – uniwersytety katolickie muszą szukać uznania cywilnego stopni i tytułów naukowych za pośrednictwem wyższych uczelni państwowych, co bardzo często sprawia niemałe trudności w tym względzie³⁰

DER KAMPF VON KAROL KARD. WOJTYŁA UND DIE ZIVILRECHTSANERKENNUNG DER KRAKAUER UND DER ANDEREN PÄPSTLICHEN THEOLOGISCHEN FAKULTÄTEN IN POLEN

Zusammenfassung

In seinem Studium stellt der Verfasser die Bemühungen von Karol Kard. Wojtyła vor, um die Zivilrechtsanerkennung der päpstlichen theologischen Fakultäten in Kraków und auch in anderen Städten Polens (Wrocław, Poznań, Warszawa) von der Seite der Volksrepublik Polens zu erhalten. Auf eine Sonderweise betrafen sie die älteste theologische Fakultät der Jagiellonen-Universität, die im Jahre 1397 gegründet und im Jahre 1954 vom kommunistischen Regime aufgehoben worden ist.

Nach Überzeugung von Kardinal Wojtyła sollte man sich nicht davon abhängig machen, was für einen zivilrechtlichen Status diese Hochschulen besitzen, auch wenn man sich darum ständig bemühen sollte. Seiner Überzeugung nach kam es vor allem auf die Entwicklung an, und zwar auf der organisatorischen und auf der wissenschaftlichen Ebene, die analog zu staatlichen Hochschulen verlaufen sollte. Diesem Ziel diente die Kommission des Episkopates für die kirchliche Lehre und vor allem der wissenschaftliche Rat des Polnischen Episkopates, der

²⁹ List Papieża Jana Pawła II z 6 lipca 1992 roku, [w:] *Świadek Chrystusowych cierpień (I P 5, 1)*, Kraków 2004, s. 10 nlb.; toż, „*Analecta Cracoviensia*” 25:1993, s. IX; toż, „*Biuletyn PAT*” 11:1992/93, s. 11.

³⁰ Por. *Wizyta Kardynała J. M. Lustigera*, „*Biuletyn PAT*”, 10:1991–92, s. 91–93.

damals im Bereich der Kirche eine Rolle hatte wie die Zentrale Qualifikationskommission, die im zivilen Schulbereich die Aufsicht führte. Diese Aufgabe konnte die Kirche in Polen gestützt auf die Autorität des Apostolischen Stuhls erfüllen, der – entsprechend dem Kirchenrecht – die alleinige Kompetenz in dieser Hinsicht hatte. Der polnische Staat sollte in erster Linie den Schaden reparieren, der nicht nur der Kirche, sondern auch der nationalen Kultur durch die Entfernung der Theologischen Fakultät der Jagiellonen-Universität aus Krakau angetan worden war, die sich nun ohne zivilrechtliche Anerkennung unter dem Patronat ihres Groskanzlers (der Erzbischof von Krakau, Karol Kardinal Wojtyła) und einer kirchlichen Autorität (*sub una auctoritate ecclesiastica*) entwickelte.

Im Ergebnis führten die Krakauer Bemühungen von Kardinal K. Wojtyła und die päpstlichen von Johannes Paul II im Jahr 1989 zur vollen Verwirklichung der ursprünglichen Idee des Entstehens eines unabhängigen Netzes von kirchlichen Hochschulen, in ihren Rechten vergleichbar mit staatlichen Hochschulen.